

SZERB EMLÉKEK

Budapesten és Környékén

Budapestkörnyéki kis sétat alkalomával találom rá évszázados finomépítésű kis szerb templomokra, épületekre, kegyeleti emlékekre, mint a szerb óházától messze északra fekvő tanúira annak a roppant erejű és hosszú évszázadok keretében lejátszó történelmi drámának, amelyet a szerb nép a történelem színpadán végig élt. S amelyben később osztályos társa lett a magyarság is, hiszen az ózmán áradat éppen úgy előtört és idegen nagyhatalmak épügy felhasználták hatalmi politikájuk, mint a szerb népet.

Egy gótikus kőtörmeléken ülve a ragyogó tavaszi napsütésen szinte víziószerűen vonul el előttem annak a gondolat, hogy mi lett volna akkor, ha az ózmán terjeszkedés véstérhes felhője nem sötétíti el a *Nemajidák* birodalmának egét és a hatalmas *Dusán* birodalma teljes egészében bekészen fejlődhetik tovább, ha nem került volna sor 1349-ben Kossovóra és 1526-ban Mohácsra.

Hiszen tudjuk, hogy amikor a szerbség a hetedik században a Száva körül, a magyarság a kilencedik században a *Duna-Tisza táján* új hazájában elhelyezkedett, nem volt ellenségeskedés közöttük. A kalandos magyar hadjáratok nyugatra irányultak, a szerbek pedig Bizánccal és bulgár szomszédaikkal voltak elfoglalva. A szerb nemesség szívesen kereste fel a csakhamar nagyhatalomszámba menő magyar udvart, a magyar hadjáratokon résztvevő és *vitézi szolgálataitért* bitokokat kapott. Az Árpád-házi magyar királyokat rokoni kapcsolatok fűzték a szerb birodalomhoz. Így a XII. század közepén uralkodó *II. Béla* magyar király felesége *Uroševits Ilona*, *Uros* szerb despota leánya volt. Az első nagybismérvű szerb bevándorlás az ország déli részébe, a Maros és Temes környékére *Nagy Lajos* király idejében történt. *Nagy Lajos* a macsói hánságot elfoglalta és ennek élére magyar bánt állított.

A rigómezei (kossovói) ütközet után mind elviselhetlenebb lett a török uralom alá került szerbek helyzete s mind tömegesebben menekültek át Magyarországra, ahol a szerb politikai élet súlypontja is átkerült. Az évszázadok folyamán nyolc alkalommal telepedtek át nagyobb számban a szerbek Magyarországra. Az áttelepült szerbek a déli végeken katonáskodtak, a Dunán naszádosok voltak — *Mátyás* király naszádosai belőlük kerültek ki —, a csanádi, váradi, bácsbodrogi pusztákon pásztorkodtak, az északabbra elvetődtek pedig földműveléssel, iparral és kereskedelemmel foglalkoztak. A szerb fejedelmek utódjait a magyar királyi főméltóságok közé beiktatták és nagy birtokokat kaptak. A két nép együtt küzd a török ellen, *Kinizsi* közös hálványuk. Ezeknek a közös harcoknak idején indul meg az első budapestkörnyéki nagy szerb telepnek — *Ráckeve*nek szerb története.

Délmagyarországon az első magyar nagyobb szerb telep *Kevevár* (Kovin) volt, amelynek 1404-ben *Zsigmond* király értékes kiváltságlevelet adott. A jó kevevári szerbek ennek a kiváltságlevelnek itt nem sokáig örülhettek, mert 1440-ben *Murád* szultán fosztogatásai elől kénytelenek voltak Budapesttől 30 kilométernyire délre, a Duna mellett fekvő *Szent Ábrahám* telkére, a mostani *Ráckeve*re menekülni. *Szent Ábrahám telke az Árpád-házi magyar királyok kedvenc pihenőhelye és vadaskertje, a mindenkori királynő tulajdona, a XV. században már elhanyagolt állapotban volt.*

A Szent Ábrahám telki templom

A telepesek a *Szent Ábrahám-telki* kolostor romjain építették fel, valószínűleg 1487-ben, gót stílus templomukat s ezzel a legrégebb budapestkörnyéki szerb emlékeknek vetik meg az alapját.

Előtte üldögélek ... Építészeti sajátossága, hogy egyetlen hajóból áll, amely egyetlenesen széles a szentélyig, ahol nyolcszögű záradékban végződik. További sajátossága, hogy a gótikus építkezéseknél szokásos diadalív teljesen hiányzik belőle. Az oltárral szemben lévő falon van a főhomlokzat, amely teljesen síma, megkapó nagy felület, még ablak sincs rajta. Hasonlít a Szeged-Alsóvárosi-templom nagyszélességű ható síma homlokzatára.

További érdekessége, hogy azon az oldalon, ahol a főoltár van, a templontól pár lépés távolban a templomtól különálló campaniliszertorny van, amely 1758-ban épült. A görögkeleti egyházban ilyen külön-

álló campaniliszertorny másutt sehol sincs.

A templom mellett a *Szent Ábrahám-kolostor* romjaiból egy kis nyolcszögletes, régi románstílusú keresztelőkápolna állott, amihez később egy oly oldalkápolnát építettek, amely a keresztelőkápolnát a templom hajójával összeköti. Később egy harmadik oldalkápolna is épült.

A három oltárnak az a magyarázata, hogy a templomban az istentiszteletet szerb szerzetesek látták el, akik a hívektől függetlenül tartottak istentiszteletet és lelki gyakorlatot az oldalkápolnában.

A templomhajó boltozatának ível a kései gótikának megfelelően hálószerűen vannak kiképezve, főidomuk a pentagon. A boltozat, de az oldalfalak is és a kápolnák falai is igen érdekes, helyenként művészi értékű bibliai tárgyú, bizánci stílusú, sokszínű falfestmények. Ezek a XV. századból származnak. A képeket valószínűleg az ott lakó barátok festették.

Az ikonoztáz igen szépen faragott famunka, de nem egyidős a templommal, hanem valószínűleg a XVIII. század közepéről való rokokó alkotás.

A templom baloldalán, közel az ikonoztázhoz van egy régi *Mária-kép*, amelyet szemelláthatólag karddal vagdaltak össze. A krími háború idején a törökökkel Magyarországra került tatár hordók csonkították meg a Szűz Anya-képet egyik rablókörutjuk alkalmával. E kép kegykép, oldalán tele a hívők hálaadó ajándékával. Az egyik oldalkápolnában egy nagy aranyozott feszületet őriznek, amelyet ugyancsak karddal sértettek meg és puskagolyóval átlőtték.

A templom körül temetkeztek *Ráckeve* szerb lakói. Siremlékek közül egynéhány díszes és művészi is található. A legrégebb szép renaissance munka 1516-ból. A templom kutja ugyancsak renaissance munka, de félig már a földbe süllyedt.

A templommal kapcsolatban az a legenda terjedt el, hogy azt tulajdonképpen a XII. században építette *II. Béla* magyar király szerb felesége, *Uroševits Ilona*, aki szerb szerzeteseket is telepített ide. Ezt a téves feltevést elősegíteni látszik az a körülmény is, hogy a templom falába egy kő van beletörtve, amelynek felirata azt mondja, hogy a templom belsejét 1320-ban festették, 1340-ben renoválták s végül 1565-ben javították. E kő adatai azonban a történelmi hűséggel aligha vannak jó viszonyban, mert a követ csak a XVIII. század közepén illesztették a falba. Egyébként a XII. században Magyarországon a kései gótika stílusában még nem építettek.

Közel öt évszázad történelmi viharainak volt ez a kis templom szemtanúja. Láttá *Ráckeve* kiváltságlevellel bőven ellátott szerb lakóinak felvirágzását, akik mint dunai hajósok, kereskedők, iparosok, nagy jólétre tettek szert. Megérte 1526-ban a mohácsi vész: Magyarország *Kossovóját*, ahol a magyar függetlenség 160 évre porba hullott. Láttá 1543-ban a török dúlásokat, látott a XVIII. században kétszer pestist, tüzvészt, árvizet, látta a császári zsoldosok harcslásait, a kurucok küzdelmeit.

A szerb lakók a török dúlások előtt jó részt elmenekültek s már nem is tértek vissza. Az új betelepülők többnyire magyarok voltak. A szerbek közül sokan be is olvadtak környezetükbe. Érdekes példája ennek *Skaricza Máté* esete, aki sok nyelvet beszélő, sokat utazott, renaissance műveltségű református pap volt. *Apja még Mátyás magyar király szerb naszádos kapitánya*, 1531-ben magyar versekben írta meg *Ráckeve* történetét.

Ráckeve származása volt néhai *Ludaics Miska* szolgabíró is, aki a magyarországi szerbek történetével behatóan foglalkozott és széleskörű irodalmi munkásságot fejtett ki e téren. *Ludaics* ráckevei háza szép példánya a régi ráckevei nemesi kuriáknak.

A legutolsó népszámlálás 6565 lakóból már csak 3 szerb és 1 sokak lakója volt a városkának, az öregtemplomhoz pedig a vidékiekkel együtt összesen 38 hívő tartozott.

A Tabán

A mohácsi ütközet a magyarországi szerbek betelepődése és itteni viszonyai tekintetében fordulópontot jelentett, a törökök Magyarországot jelentékeny részét a Török Birodalomhoz csatolták s így az előbbi török területről szabadon áramlottak be a szerbek Magyarországra. Egy részük török,

más részük magyar oldalon küzd. A törökök át is telepítik őket, de mint pásztorok, földművelők, igen rossz viszonyok közt élnek. Vissza szeretnének menni hazájukba, de egyelőre erre nem nyílik alkalom.

Vallási alapon kezdenek szerveződni. Budai szerb püspökséget a XVI. században állítják fel.

Tudjuk, hogy Buda, vagy ahogy renaissance szokás szerint annakidején jelzővel ellátva hívták: „*Buda Regia*”; a gazdag, jó módban lévő „*Királyi Buda*” volt az északra törekvő szerb telepesek szétesztő állomása. Ide jöttek először a koviniak s innen mentek délre *Ráckeve*re s később ugyancsak innen húzódtak északra *Szentendr*re *Csernojevics* emberei is.

A szerbeknek Budán már korábban külön városrészük volt a budai *Várhegy* és a *Gellérthegy* között, de legnagyobb részük, mintegy 6000 lélek *Csernojevics* idején, 1690-ben telepedett be. *Mátyás* király a szerb városrészeket külön autonómiát adott s külön városbíró intézte sorsukat. A törökök *Tabánnak* nevezték ezt a városrészt s ez az elnevezés a mai napig is fennmaradt.

A tabáni szerbek jó iparosok és kereskedők voltak, mint iparosok, kordoványosok, tobakosok, szürszabók, szappanfőzők, mészárosok, pékek, csizmadia.

Kereskedők bőrkötet, csizmát, keleti árut, szőnyeget, kávé, dohányt, papucsot vittek nyugati városokba: *Stuttgarba*, *Lipcsébe*. Sok marhat szállítottak *Dél-Németországra*.

Ma is fennálló barokk-templomukat 1742-ben építették egy régebbi gótikus templom helyén. Hogy ez utóbbit miért bontották le, nem tudjuk. A templomtorony vörösréz sisakját 1775-ben készítették rokokó-stílusban, bámulatosan finoman. Ez a torony egyike a legszebb magyarországi templomtoronyoknak. Képet a párisi világkiállításra is kivitték.

A templom melletti falban van *Ignydtyovics* János tabáni szerb szenátorának, a magyarországi szerbek jónevű írójának biedermeier sírköve. A templom körül állott 1934-ig egynéhány többemeletes szerb családiház, amelyek többnyire az 1810. évi tűzvész után épültek. Közöttük van az úgynevezett *Scarvas-ház*, amelyben a „*Cnagorac*”, a szerbek kávéháza volt. Ezeket a Tabán külső részének apró házaival együtt 1934-ben városrendezés miatt többnyire lebontották. Velük együtt eltűnt *Budapest* szívéből — a királyi vár szomszédságából — az a kis városrész, ahol elmúlt évszázadokból itt kifejlített apró kis muskátli házikók és vendéglők árasztották a romantikát.

Nemrég szedték fel a tabáni temető sírköveit is, mivel körülötte már emeletes házak épültek. En meg elolvastam egynéhányat közülük: *Ergovics Uros*, *Obrácvics Koszta*, *Stefanovics Lazar*, *Uroševics Stefan*... Ebben a temetőben temették el 1868-ban *Stankovics Cornelust*, aki szerb egyházi dalokat komponált és népdalokat gyűjtögetett.

Blaso és Tomosevic kávéháza

Buda testvérvárosának, *Pestnek* is voltak szerb lakói a *Csernojevics* embereinek beköltözése előtt. Sok marhakereskedő, hajtó volt közöttük, akiket a híres pesti marhavásárok hoztak ide. Törökországból, Erdélyből, Szerbiából, Horvátországból és Magyarországból hajtották a marhákat a Pest melletti *Rákosmezőre* s innen vitték nyugatra. Érdekes, hogy a világhírű *nürnbergi Germanisches Museum* játékkártya-gyűjteményében az egyik kártyasorozatban a XVII. századbeli magyarországi szerb hajtók figurái láthatók, a mészárosok csarnokán pedig magyar ökrfejűség éger van.

Csernojevics embereinek egyrésze is *Pesten* telepedett meg. Közöttük sok iparos és kereskedő, aki keleti árukkal kereskedett. Ők voltak az első kávéos *Pesten*. 1714-ben *Blaso* és *Tomasevic* nyitottak kávéházat.

Pest jómódu kereskedői és iparosai igen sokat áldoztak a szerb kultúrára. A XVIII. században szép kis rokokó-templomot építettek faragott faajtókkal, a Szerb-utcában. Ma is Szerb-utcanak hívják ezt az utcát. A templomkerítés művészi vasrácsát a *Nemzeti Múzeumnak* ajándékozták. Ma egy egyszerűbb vaskapu áll a helyén. Nagyobb szerb vonatkozású épületek *Pesten* a *Thököly-nagy-internátus*, amelyet *Thököly Száva* a magyar — szerb megértés nagy apostola alapított a magyarországi szerb egyetemi hallgatók részére.

Karagyorgyevics Simka fejedelem háza

Még egy rendkívül érdekes szerb vonatkozású ház van *Pesten*, ez az *Arany János-utca* 18. számú ház. Ez *Karagyorgyevics Sándor fejedelem háza* volt.

Amikor ugyanis az 1858. évi szkupcsina megfosztotta trónjától, előbb *Temesvárra*,

Edény
és háztartási cikkek

Kövessse a zöld vonalat

mely áruházunk bejáratánál kezdődik és új osztályunk megbízható minőségű, olcsó cikkeihez vezet.

SZÖVETKEZETI BOLT

ÁRUHÁZ A HANGYA KÖTELEKÉBEN
Rakocsi ut 36

majd *Budapestre* költözött, ahol két házat vett. Ezek közül az egyik az *Arany János-utca* (akkor még *Fő-utca*) 18. számú ház, amelyben ő maga is lakott.

A fejedelem feketé magyar atllában járt, délceg alakja mindenütt feltűnt. A fejedelem neje *Persidia*, aki a *Nenadovicsok* családjaiból származott, királyi fenségéggel szokott ülni aranyozott párisi hintóján, amelyet két büszke arab mén húzott — a szultán ajándéka.

Budapestnek ma 450 szerb lakosa van.

A Szentendrei héttemplom

A budapestkörnyéki szerb vonatkozású emlékek második nagyobb csoportja a *Budapesttől* északra, de ugyancsak a *Duna* partján lévő *Szentendrén*, a hét templom városában és ennek környékén található.

Szentendre *Florentina* néven római kolónia, majd később magyar kisközség volt a szerb beköltözésig.

Amikor a 160 éves török uralom után, 1688-ban *I. Lipót* seregel a törököt kiszorították Magyarországból, az ellenséget *Belgrádon* keresztül *Bosznia*ig és *Ruméliáig* üldözték. A szerbek az akkor már 300 éves elnyomás alól való felszabadulás és az igért kiváltságok reményében a császári seregeket élelemmel és fegyverrel segítették. De 1690-ben fordult a hadiszerencse s a törökök *Belgrádot* ismét visszafoglalták. *Bosznia* szujuk elől *Csernojevics Arsen* ipaki pátriarcha vezetésével mintegy 40.000 család Magyarországra menekült. Közülük 8000 lélek *Szentendrén* telepedett meg.

A pátriarcha népének ez volt az eleje, a legvagyonosabb, legműveltebb és iparilag is a legképzettebb réteg. Mivel kiváló iparosok és kereskedők voltak, anyagilagban ezután sem szűkölködtek. Csakhamar 800 házat és 7 templomot építettek, állítólag azért, mert a bevándorlók is 7 törzsből származtak. A templomok a következők: a *Saborna* vagy püspöki templom, a *Prebrazenska*, az *Opavacka*, a *Petro i Pavel*, a *Nikolajevska*, a *Cipovacka*, a *Greka* vagy görög templom. A templomok közül ma a legjobb állapotban a *Saborna*, a püspöki templom van, 1690-ben kezdtek építeni izléses barokk stílusban, de később sok rokokó részlet került rá, így például a déli kapu kökerete. Maga a kapu is rokokó. Ugyanebben a stílusban készült a gazdagon aranyozott ikonostáz is. Oltárán még ma is sok értékes kégszer van, többek között az orosz cár ajándékozta kereszt is, igen finom fafaragásos be-téttel.

A templomkerítés bájos, finom kovácsolt rokokó munka 1772-ből. E templomban temetik el a mindenkori budai szerb püspököket, akiknek a székhelye *Szentendrén* van. A püspöki palotát a XVIII. század végén alakították át mai formájára.

A *prebrazenskai* templom rendkívül tet-szetős, arányos rokokó építmény, ikonostáza hármastagozatu művészi munka. *Sajnos*, elhanyagolt állapotban van, a *Duna* áradásánál feltörő talajvíz sokat árt neki, vörösmárvány padlózata besüppedt, tetőzete omladozik.

A *opavacka-templom* a leghatalmasabb

MAGYAR VACUUM CLEANER BUTORBERAKTÁROZÁS MAGYAR VACUUM CLEANER

KÜLÖN FÜLKÉK ÉS EMELETI KÖZÖS HELYSÉGEK

ALAPITVA: 1903. BUDAPEST, V., VISEGRÁDI-UTCA 62. TELEFON: 2-906-98 és 2-906-99.